

örmények!
Bécs 2001. szept. 1.

(Az előadáshoz kapcsolódóan lásd a 6. oldalon Száva T. Sándor nyelvészeti cikkét, melyet a szerző kevéssel lapzárta előtt küldött)

*****

Kolozsvárról jelenti Sebesi Karen Attila:

"A kolozsvári Törvényszék 2058/C/2001. szám alatt bejegyezte a Magyarörmények Romániai Szövetségét (M.Ö.R.SZ. - a román elnevezés rövidítése: A.R.A.M.), melyet jogi személyiséggel 7 alapító szervezet hozott létre:

"Armenia" Örménymagyar Baráti Társaság, Kolozsvár

Szentháromság Alapítvány, Csíkszereda,

Erdélyi Kárpát Egyesület, Kolozsvár

Szülőfalum Alapítvány, Ördöngösfüzes

Pro Armenia Alapítvány, Szamosújvár

Téka Művelődési Alapítvány, Szamosújvár

Örmény Alapítvány, Erzsébetváros

A szövetség székhelye: R-3400 Kolozsvár, Dornei u. 30.

A szövetséget 7 tagú igazgatótanács irányítja, elnöke: Sebesi Karen Attila. A M.Ö.R.SZ.

alapvető és általános célja az örmény hagyományok, kultúra megőrzése, terjesztése, hangsúlyozottan pedig a kettős identitású, a magyarörmények hagyományainak ápolása és támogatása országon belül és külföldön egyaránt."

Örömmel vettük a hírt, amelyet Sebesi Karen Attila eredetileg már a kolozsvári konferencia sajtótájékoztatóján szeretett volna bejelenteni, de - a hivatalok késlekedése miatt - ezt akkor nem tehettem meg. Üdvözljük a M.Ö.R.Sz. megalakulását és bejegyzését

*****

AZ ÖRMÉNY-KIPCSÁK NYELVI DIALEKTUSRÓL

Ha arra gondolunk, hogy a legelső örmény menekülés Ani fővárosból 1062-ben történt az oroszországi Izaszláv hercegség területére és ez közel kb. 20.000 örmény menekültet érintett, akik többet sose tértek vissza régi hazájukba, akkor sokkal jobban megértjük, hogy mi történt ezek nyelvvel a továbbiakban és mindazokéval is, akik valamivel később kényszerültek ugyancsak ilyen menekülésre a történelem fintora révén. Hosszú ideig hűségesek voltak eredeti nyelvükhöz, amit Aniból hoztak magukkal, de egy idegen környezetbe került kis néptöredék szükségszerűen elfogadta a nagyobb népesség nyelvi befolyását, amelyeknek hatása a különböző nyelvi dialektusokban mutatkozott meg annak függvényében, hogy milyen népekkel voltak hosszabb ideig függőségi kapcsolatban.

A fent említett első menekültek például Kiev, Kamieniec Podoloski és Lemberg vidékén kaptak végleges letelepedést. Az ún. örmény-tatár nyelvjárást beszélték, amely olyannyira hivatalos volt, hogy az anyakönyvekben is ezt használták (lásd Dr. Friedrich v.

Kraelitz-Greifenhorst : **"Sprachprobe eines armenisch-tatarischen Dialektes in Polen"**, Wien 1912).

Ezt a nyelvet beszélték egészen a XVII. sz. közepéig, amikor ezt felváltotta az újkori örmény nyelv ún. nyugati változata, amelyet elfogadtak és az iskolákban is bevezették oktatásra.

Természetesen azok az örmény menekültek, akik a Krim félsziget északi részére kerültek (a valamikori Etelköz délnyugati csücske), török népekkel kerültek kapcsolatba és így az idők folyamán ezek körében megint más dialektus alakult ki, amit aztán ebben a formában

hurcoltak magukkal további vándorlásaik során. Az itt élő népek, amelyek nagymértékben befolyásolták az örmények eredeti nyelvezetét, kunok, törökök és karaimok voltak. Hogy milyen mértékben hatottak az eredeti örmény nyelvre, azt példákon lehet bemutatni, ha összehasonlítjuk a különböző, gyakori, mindennapi szavakat, melyek egyértelműen ebben a környezetben alakultak ki és kerültek az örmény nyelvbe.

Példaként néhány gyakori szó (fonetikus átírásban) az akkoriban beszélt dialektusból :

"isten"	-örmény: tengri/ -kun: tengri/ -török: tanry
"mosni"	-örmény: juvma/ -kun: juuarmen/ -karaim: jumak
"és"	-örmény: da/ -kun: da/ -török: ve
"bűn"	-örmény: jazyk/ -kun: jasik/ -karaim: jazuk
"szent"	-örmény: ari/ -kun: ary/ -török: ary
"egyedül"	-örmény: jalgyz/ -kun: jalgiz/ -török: jalynyz
„úr"	-örmény: bij/ -kun: beg/ -török: bej/ -karaim: big
"rossz"	-örmény: jaman/ -kun; iaman
"hogy"	-örmény: necik/ -kun: necic/ -tatár: nicek
"szó"	-örmény: soz/ -kun: sös/ -török: söz
"ítélet"	-örmény; jargu/ -kun: jargu/ -karaim: jarguc
"igazság"	-örmény: konuluk/ -kun: qonu
"szeretni"	-örmény: sovma/ -kun: sövmák/ -török: sevmek
"-ra,-re"	-örmény: usd/ -kun; ustun/ -török: üst
"fehér"	-örmény: ak/ -kun: ak,ac/ -török karaim; ay
"belső"	-örmény: karn/ -kun; karin/ -török: karn, karyn
"adni"	-örmény: berma/ -kun: berma/ -török: vermek/ -karaim:birmek
"tanulni"	-örmény: ovratma/ -kun: ovretmis/ -török: öjretmek/ -karaim: ögretmek
"vér"	-örmény: kan/ -kun: kan(can)/ -török,karaim: kan
"nyelv"	-örmény; til/ -kun; til/ -török: dil/ -karaim: til
"ajak(száj)"	-örmény: agyz/ -kun: agis/ -török: agy
"kiszámít"	-örmény: sunma/ -kun: sunarmen/ -karaim: sonmak/ -tatár: sunmak
"mind/egész/"	-örmény: butov/ -kun: butun/ -török: бүтүн/ -karaim: böteö
"jó"	-örmény: jaksi/ -kun: yacsi/ -karaim: jahsi/ -azerb.: jahci
"szándék"	-örmény: erk/ -kun: erk/
"bika(ökör)"	-örmény: oguz/ -kun: ogus/ -török: öküž/
"én"	-örmény: men/ -török: beni
"-val; vel"	-örmény: bila/ -kun: bile/
"látni"	-örmény: korma/ -török: gjörmek/ karaim: körmek
"titok"	-örmény: japuk/ -karaim: jabug/
"értelem"	-örmény: akyl/ -török: akyl/
"lenni"	-örmény: bolma/ -török: olajym/
"több"	-örmény: artyk/ -török: arty
"arc"	-örmény: iuz/ -török: jüz/
"új"	-örmény: jangi/ -török: jenilemek/

Az alábbi példákon keresztül az avatatlan szemlélő számára is világossá válik, hogy az itt felsorolt kölcsönszavak egyértelmű bizonyítékai egy olyan ún. **örmény-kipcsak** dialektusnak, amelyet az ott élő örmények ekkor beszéltek és amely a XVII. sz. végén eltűnt. Ennek a beszélt dialektusnak az eltűnése természetesen akkor történt, amikor az örmények már rég Erdélyben éltek. Helyét az ún. **nyugati-örmény** nyelvjárás vette át egy ideig, amely az újkori örmény nyelvnek egyik változata volt. Ezt beszélték azok a papok is, akik Erdélyben az örmény nyelv tanítására vállalkoztak, de már nyugati örmény nyelven kapták kiképzésüket. Majdnem bizonyosan állítható, hogy moldvai tartózkodásuk alatt a környezet

csak elhanyagolható mértékben befolyásolta a magukkal hozott nyelvi dialektust, gyakorlatilag ezzel a nyelvvel kerültek Erdélybe, ahol későbbben a nyugati örmény nyelvjárást próbálták meghonosítani. Iskolai szinten ez sikerült is valamennyire, de a közösségi beszédben kevésbé. Így aztán a XIX. sz. végével mégis feladták nyelvi kötődésüket, amely ősi értékeik egyik hordozója volt. Meg kell jegyezni, hogy ez a feladás egyáltalán nem járt semmilyen lelki traumával, mert a régi dialektust már nem beszélte senki és a számukra új nyugati-örmény nyelv valamelyest idegen volt, tehát ezt ők is az iskolákban kellett hogy elsajátítsák, vagyis úgymond tanult nyelv volt mindannyiuk számára.

A XX. sz. elején számos tanulmány foglalkozott ezzel a kérdéssel, amelyek között lehet említeni a következőket:

- E. Tryarski: "Aus der arbeit an einem armenisch-kipschakischen wörterbuch" (Ural-Altäische Jahrbücher, Otto Harrassovitz-Wiesbaden 1960. Band XXXII)
- J.v.Grzegorzewski ; "Ein türk-tatar Dialekt in Galizien", Wien 1903. (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissensch.)
- Adjarian : "Classification des dialectes arméniens", Paris 1909 (Bibliothèque de l'école hautes études)
- A.Ficker : "Hundert Jahre (1775-1875)" in der statistischen Monatschrift 1.Jahrg. Wien 1875.
- D.Dan : "Armenier in der Bukowina", Czernowitz 1890.
- A. Vámbéry : "Altosmanische Sprachstudien", Leiden 1901.
- P.Jacobus Dr.Dashian : "Katalog der armenischen. Handschriften in der Mechitaristen-Bibliothek, Wien 1895 "
- J.Deny: "L'Armeno-Coman et les Ephémérides" (Paris)
- J.Hanusz: „Beiträge zur armenischen Dialectologie" (Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes)

Még érdekességképpen megemlíthető Pater Aginián kutató jellegű utazása is, aki az 1930-as évek végén a lemergi (Iwówi) egyetem könyvtárában kutatva megtalált egy kéziratot, amely nem volt más, mint egy örmény-kipcsak szótár (B.U.n°51) és amelynek hollétéről manapság nincsen további információnk. Talán az illetékes nyelvészek majd kiderítik ennek hollétét.

Bécs, 2001. okt.

Dr. Száva T. Sándor

*****

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
dr. Semjén Zsolt államtitkár

Igen tisztelt Államtitkár Úr!

A 2001. szeptember 15-i kolozsvári magyarörmény konferenciánkon tett látogatását és felszólalását ezennel is hálás szívvel megköszönöm itthoni és otthoni magyarörmény közösségünk nevében.

Nagy örömünkre szolgál, hogy hazánk Kormánya figyelemmel kíséri küzdelmünket, kulturális-hitéleti identitásőrző misszióinkat. Az igen pozitív elismerések segítenek át bennünket a nap, mint nap érő negatív élményeken, az igaz ügyünk melletti kiállásra buzdítva.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület - mint a hazai magyar anyanyelvű örmény gyökerűek civil szervezete - , továbbá a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása Budapest Főváros II., VI., IX. és XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok) elnökeként, a testületek, valamint a mellékelt nyilatkozatot szabályszerűen kitöltve és aláírva mintegy 350 magyarörmény közösségi tagunk felhatalmazása (1999 nyarán juttatták el hozzánk) alapján tisztelettel